

Prethodno priopćenje

Rukopis primljen 14. 12. 2021.

Prihvaćen za tisak 19. 7. 2022.

<https://doi.org/10.22210/govor.2022.39.03>

Maja Colnago

maja.colnago@skole.hr

Osnovna škola dr. Ante Starčevića, Zagreb

Hrvatska

Elenmari Pletikos Olof

epletikos@ffzg.hr

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatska

Uspješnost učenja mjesta naglasaka u hrvatskome standardnome jeziku učenika osmih razreda osnovne škole u Zagrebu

Sažetak

Naglasna norma najteže je naučiv sloj hrvatskoga standardnoga jezika. Glavni je razlog činjenica što su hrvatski govori naglasno raslojeni; postoje govori s visinskim sustavom i govori s udarnim naglasnim sustavom. Osim toga, hrvatski je standardni jezik raslojen u visoki i neutralni varijetet koji se u gramatikama i rječnicima isprepliću, stoga postoje brojne naglasne dvojbe i nedosljednosti. Cilj je rada istražiti uspješnost učenja standardnoga mjesta naglasaka riječi učenika osmoga razreda osnovne škole u Zagrebu. Ispitanici su podijeljeni u dvije skupine: eksperimentalnu (N = 53), u kojoj su ispitanici s kojima su tijekom jedne školske godine provedene naglasne vježbe, i kontrolnu skupinu (N = 29) u kojoj te vježbe nisu provedene. Ispitanici su snimani na početku i na kraju školske godine u čitanju naglasno neobilježenoga teksta. Na temelju slušne analize obilježeno je mjesto naglasaka koje su ispitanici ostvarili u ciljanim riječima. Rezultati istraživanja pokazuju da se točnost ostvarenja mjesta naglasaka u eksperimentalnoj skupini s početnih 42 % povećala na 65 % (poboljšanje izgovora za 23 %), a u kontrolnoj se skupini točnost s početnih 37 % smanjila na 34 % (smanjila se za 3 %). Rezultati potvrđuju dosadašnja istraživanja o naučivosti standardnoga

mjesta naglaska, tj. o napretku koji se podučavanjem i vježbom može postići tijekom jedne školske godine. Rezultati ujedno pokazuju i ograničenja jednogodišnjega podučavanja, tj. pokazuju da zagrebački učenici koje se podučavalo standardnomu naglasnom sustavu nisu postigli potpunu promjenu izgovora mjesta naglaska u smjeru visokoga varijeteta standarda.

Ključne riječi: akcentuacija, naglasak, hrvatski jezik, zagrebački govor, poučavanje naglasaka

1. UVOD

U radu se istražuje uspješnost učenja mjesta naglasaka riječi u hrvatskome standardnome jeziku učenika u osnovnoj školi. Naglasna norma jedan je od najteže naučivih elemenata hrvatskoga standardnoga jezika. Uzroka tomu ima više, a jedan je od glavnih taj da su hrvatski govori naglasno raslojeni. Naime, postoje govori s visinskim sustavom (tonsko-dinamički ili melodijski sustav) čiji se prozodijski repertoar sastoji od četiri naglasaka (dugosilazni, dugouzlazni, kratkouzlazni i kratkosilazni) i zanaglasne dužine te govori s udarnim (dinamičkim) naglasnim sustavom u kojima postoji samo dinamički naglasak (jačinski, ekspiratorni) koji se ostvaruje silinom i nije razlikovan po tonu, a često ni po trajanju (Martinović, Pletikos Olof i Vlašić Duić, 2021: 5). Različiti početni (organski) idiomi dovode govornike sa štokavskoga govornoga područja (npr. učenike s visinskim naglasnim sustavom iz Slavonije i Dalmacije) u prednost pri učenju standarda pred govornicima iz područja koji u svome organskome idiomu imaju udarni sustav (npr. učenici iz Zagreba, Varaždina, Rijeke, Pule). Osim početnih idioma, teškoće u usvajanju standardne hrvatske prozodije stvara i raslojenost hrvatskoga naglasnoga standarda u dva varijeteta, visoki i niski, pri čemu visoki varijetet podrazumijeva usvojenost tonskih naglasaka i zanaglasne dužine, dosljednu primjenu distribucijskih pravila, pomicanje naglasaka na prednaglasnicu i sl., a niski varijetet podrazumijeva usvojeno mjesto naglasaka, gubljenje kvantitete i neutralizaciju kvalitete na kratkim slogovima – prijelaz prema udarnome sustavu, kraćinu slogotvornoga *r*, neostvarivanje zanaglasne dužine i sl. (Matešić, 2013). Martinović (2017) spominje postojanje i trećega naglasnoga varijeteta, neutralnoga. Neutralnim varijetetom govori onaj koji ne dosegne spontanost ostvarivanja zapisivanih i propisivanih naglasnih pravila, a koji "obrazovanjem i utjecajem medija ipak oblikuje sustav koji se odmaknuo od njegova startnoga idioma i nosi značajke koje ga povezuju sa širim govornim područjem od mjesnoga (ruralnog ili urbanog) idioma" (Martinović i sur., 2021: 111).

U gramatikama i rječnicima isprepliću se, naime, visoki i neutralni varijetet, pri čemu "su neki autori skloniji propisivanju visokoga, a neki neutralnoga varijeteta" (Martinović i sur., 2021: 6). U govoru je standard zastupljen gotovo u svim sociolingvističkim domenama "i to najčešće kao niski varijetet – karakteriziran nizom razlikovnih elemenata u odnosu na kodifikaciju, ali takvih koji imaju neutralnu vrijednost u jezičnoj zajednici (npr. izostankom zanaglasnih dužina, neprenošenjem akcenta u proklizama koje čine prijedlog i imenica sa silaznim naglaskom na prvome

slogu i dr.)" (Matešić, 2018: 79). Brojni govornici hrvatskoga jezika imaju čvrste stavove o tome koji su im prozodijski oblici riječi prihvatljiviji, a koji su im manje prihvatljivi, osobito kod naglasaka na nepočtnim slogovima u posuđenicama, kod prijelaza mjesta naglasaka na proklitike te kod zanaglasnih dužina (Ivas, 2003; Škarić, Babić, Škavić i Varošaneć-Škarić, 1999; Škarić i Lazić, 2002; Škavić i Varošaneć-Škarić, 1987; Varošaneć-Škarić, 2003). Navedeni autori istraživali su stavove prema ostvarenju naglasaka među studentima i profesionalnim govornicima. Glušac (2016) provela je istraživanje sa srednjoškolskim učenicima i njihovim profesorima o zainteresiranosti za učenje, usvajanje i podučavanje naglasaka te ističe slabu zainteresiranost učenika i njihovih profesora. Slijedom rezultata i zaključaka navedenih istraživanja moglo bi se pretpostaviti da će slične stavove prema određenim prozodijskim oblicima imati i učenici u osnovnoj školi zbog čega im učenje naglasaka može biti otežano.

Perceptivno najistaknutije prozodijsko obilježje mjesto je naglasaka. Ovaj se rad usredotočuje upravo na uspješnost učenja mjesta naglasaka i to kod učenika sa zagrebačkoga govornoga područja. Nositeljem naglasaka u govornim cjelinama Škarić naziva onaj slog "koji u usporedbi s drugima ima viši ton, veću glasnoću, dulje trajanje i točnije izgovaranje glasnika, uglavnom samoglasnika" (Škarić, 2007: 120). Govornu riječ određuje jedan naglašeni slog, stoga je govorna riječ (prozodijska riječ) definirana kao "govorni takt ili stopa. To je niz slogova među kojima je jedan arza, tj. istaknuti, naglašeni slog, a drugi su teze, tj. nenaglašeni slogovi" (Škarić, 2007: 22). U ovome će se radu slog uzeti kao domena za ostvarenje mjesta naglasaka. Učestalost je naglašavanja pojedinih slogova u riječi različita: "naglasak najčešće pada na prvi slog u riječi (u 66 % riječi pojavnica), znatno manje na drugi slog u riječi (u 25 % pojavnica), na treći slog od početka pada naglasak u vrlo malom broju (u 6,7 % pojavnica), a na četvrtome se slogu od početka naglasak nalazi na zanemarivo malome broju pojavnica u tekstu (1,6 %)" Škarić (2007: 121). Prema pravilima o distribuciji naglasaka silazni se naglasci ostvaruju u pravilu u jednosložnim riječima ili u prvome slogu višesložnih riječi (*pàs, rôg, kućica, Kârlovac*), a uzlazni se ostvaruju u svakome slogu riječi osim u posljednjemu ili u jednosložnim riječima (*vòda, početak*) (Barić i sur., 2005: 68–72). Od tih klasičnih distribucijskih pravila odstupaju neki rječnici i gramatike (Martinović i sur., 2021: 11–29), a riječ je i o leksičkome i paradigmatskome odstupanju u naglašavanju (G mn., kratice, složenice, posuđenice), a znatna su odstupanja i kod govornika s različitim organskim idiomima. Mjesto naglasaka govornika u Zagrebu, primjerice, ukazuje na odstupanja od klasičnih distribucijskih pravila. Kapović

(2010a) tvrdi da se zagrebački govor počinje percipirati kao prestižan pa stoga parira propisanoj standardnoj normi. Zagrebački govor i govor pojedinačnih govornika specifičnih za zagrebački udarni naglasni sustav opisali su već mnogi, primjerice Kapović (2004, 2006, 2010a, 2010b), Magner (1966), Pletikos (2008), Smiljanić (2004), Šojat (1998). Magner (1966) tvrdi da je za tipičnu središnju zagrebačku kajkavštinu bitna prozodijska fonološka osobina nepostojanje opreka po tonu i kvantiteti naglasaka. Dalje navodi da se ostvaruje ekspiratorni naglasak na bilo kojemu slogu u riječi, da je mjesto naglasaka u velikome broju riječi nepromjenjivo s obzirom na mjesto naglasaka u osnovnome obliku riječi. Kapović (2004) opisuje zagrebački suvremeni urbani naglasni sustav, a njime govori većina današnjih stanovnika Zagreba koja je u Zagrebu rođena, kao jednonaglasan, dinamički, obilježava ga samo silina, nema tonskih opreka. Fonetski je često poludug, najčešće bez razlikovne duljine, a mjesto je naglasaka uglavnom ujednačeno. Rijetko je očuvana opreka po duljini koja se tada rabi za razlikovanje riječi. Važno je napomenuti da uz opisani zagrebački suvremeni urbani naglasni sustav postoje i konzervativna kajkavština i zagrebački štokavski idiom. Govornici s područja koja gravitiraju Zagrebu, želeći govoriti standardno, ne povode se za standardnim sustavom, nego za naglasnim sustavom Zagreba. Usto, navodi Kapović, takav se izgovor rabi često u javnim prilikama, pa i u školi (Kapović, 2004). Šojat (1998) tvrdi da je današnja zagrebačka kajkavština konglomerat različitih stupnjeva čuvanja njezinih tipičnih osobina – od maksimalne njihove nazočnosti do zamjenjivanja velikoga broja kajkavskih osobina štokavskima. Kod govornika sa zagrebačkoga govornoga područja događaju se, dakle, i česta odstupanja od standardnoga mjesta naglasaka u riječima. Kod imenica koje u standardu imaju zanaglasnu dužinu (npr. *kòtāč*, *kòlāč*, *mòtōr*, *vòjnik*) mjesto se naglasaka u zagrebačkome govoru često zadržava na slogu koji u standardu nosi zanaglasnu dužinu (npr. *ko'tač*, *ko'l'ač*, *mo'tor*, *voj'nik*). Kod posuđenica događaju se promjene prilikom prelaska i prilagodbe u hrvatski standardni jezik. Prema *Rječniku hrvatskoga jezika* (Šonje, 2000: 901) posuđenica je "riječ stranoga podrijetla prilagođena jezičnom sustavu". Kad preuzima riječi iz drugoga jezika, hrvatski, kao i svaki drugi jezik, te riječi prilagođuje svojem jezičnom sustavu. Barić i suradnici (2005) tvrde da se tuđe riječi, koje ulaze u hrvatski književni jezik, prilagođuju njegovu naglasnomu sustavu. Najviše je takvih riječi iz jezika koji imaju udarni naglasak te naglasak može biti na bilo kojemu slogu u riječi. Iako je i većina posuđenica uklopljena u hrvatski naglasni sustav, kod znatnoga broja tih riječi događaju se odstupanja od klasičnih distribucijskih pravila prema kojima silazni naglasci ne mogu biti na nepočetnome

slogu pa neke posuđenice zadržavaju silazni naglasak na nepočetnome slogu, npr. *lateljél* (Dabo-Denegri, 2007). Filipović (1986) ističe da se kod preuzimanja tuđih riječi u jezik najprije određuje mjesto naglasaka u posuđenici čime posuđenica ulazi u primarnu adaptaciju na fonološkoj razini te nastaje *kompromisna replika*. Tek tada dolazi do sekundarne adaptacije kada se posuđenici dodjeljuje tip naglasaka nakon čega ona postaje *replika*. Naglašava da se posuđenica mora ponašati kao domaća riječ da bi dobila tonski naglasak. No, često se dogodi da kompromisna replika zadrži mjesto naglasaka iz jezika davaoca koje nije u skladu sa sustavom naglasaka u jeziku primaocu (Filipović, 1986). I Dabo-Denegri (2007) navodi da određivanje mjesta naglasaka ulazi u primarnu adaptaciju na fonološkoj razini, a dodjeljivanje tipa naglasaka posuđenici odvija se u okviru sekundarne adaptacije. Klaić (1978) tvrdi da nisu sve riječi zahvaćene sekundarnom adaptacijom, već se izgovaraju neštokavskim naglasakom, odnosno na razini primarne adaptacije. One, dalje navodi, zadrže strano mjesto naglasaka, ali se dodaju ton i trajanje, npr. *àkcěnt*. Iako, kod ove se riječi u zagrebačkome govoru bilježi izgovor s naglasakom na posljednjemu slogu što, prema Klaiću, predstavlja još uvijek kompromisnu repliku. Bašić i Grković (2017) provode istraživanje o naglašavanju hispanizama u hrvatskim rječnicima i dokazuju da "posuđenice uglavnom zadržavaju izvorno mjesto naglasaka, ali da su česta odstupanja od naglasne norme hrvatskoga jezika" (Bašić i Grković, 2017: 82). Za primjer navode neke riječi kao što su *avokâdo*, *sombrèro*, *aligâtor*.

U zagrebačkome se govoru, osim odstupanja od standardna naglašavanja replika koje nastaju izgovaranjem silaznih naglasaka na posljednjemu ili na nekome drugom nepočetnom slogu, događa i težnja prema izgovoru naglasaka na prvome slogu, tzv. čeonu naglasak (npr. *čětvrtak*). Martinović (2014: 48) navodi kako se "u ortoepiji sve više govori o hiperkorektnosti, posebice o pomicanju naglasaka ulijevo (točnije siline)". Pojavu hiperkorektnosti Martinović pripisuje uporabi analogije (naglasno povodenje za osnovom u tvorenica), prijelazu riječi iz tipa u tip, ali i nedovoljno usvojenome standardnome naglašavanju (*nečàkinja* i *něčàkinja* < *něčàk*; *rodàkinja* i *ròdàkinja* < *ròdàk*). Težak (1996) naglašava kako neštokavski govornici možda podsvjesno stvaraju hiperštokavsko pravilo pomičući svaki naglasak prema početku riječi.

Raskol norme i uzusa najizraženiji je u govornim riječima (prozodijskim riječima) koje se sastoje od nenaglasnica i naglasnica. U hrvatskome književnome jeziku razlikuju se riječi koje imaju vlastiti naglasak (naglasnice) i riječi koje nemaju vlastiti naglasak (nenaglasnice). U govoru se nenaglasnice uvijek vežu uz naglasnice i s njima čine naglasnu cjelinu, tj. prozodijsku riječ koja ima samo jedan naglasak. Kad se

prednaglasnice nađu ispred riječi sa silaznim naglascima, naglasak se pomiče na prednaglasnicu (*grād – ù grād, pàmět – nà pamět, rādīm – nè rādīm*). Pomicanje naglasaka na prednaglasnicu uvjetovano je leksički i morfološki (Barić i sur., 2005). Iako se u jezikoslovnoj praksi 20. stoljeća upozoravalo na nužnost prebacivanja naglasaka na prednaglasnicu (Hraste, 1964; Klaić, 1954), u današnjim jezičnim priručnicima, primjerice u *Leksikonu hrvatskoga jezika i književnosti*, stoji da je ono "rijetko, neobvezatno te stilski i/ili regionalno obilježeno, osim u nekoliko situacija, kao što je veza niječnice i glagola, npr. ne pîšēm /nèpîšēm/, ne rādīm /nèrādīm/" (Samardžija i Selak, 2001: 441). Stilsku obilježenost i (ne)poželjnost prebacivanja naglasaka na prednaglasnicu u studentskoj populaciji istraživala je Varošaneć-Škarić (2003) te zaključila da su hrvatskim govornicima poželjniji oblici s neprelaženjem naglasaka na prednaglasnicu. Promatrajući te stavove o (ne)poželjnosti prebacivanja naglasaka na prednaglasnicu, treba istaknuti da nije svako prelaženje obilježeno i/ili nepoželjno. Primjerice, prokliza sa zamjenice na prednaglasnicu (*ù tōj*) neutralnija je od proklize s imenice na prednaglasnicu (*ù mōre*).

O podučavanju, učenju i usvajanju naglasaka s osnovnoškolskim učenicima ima vrlo malo istraživanja. Gusak Bilić, Alerić i Vlašić Duić (2018) istražuju dokumente koji propisuju zastupljenost pravogovora u nastavi, proučavaju jesu li udžbenici izrađeni prema tim dokumentima, kakav je opći stav učitelja hrvatskoga jezika prema nastavnoj jedinici Naglasak te ispituju razliku u znanju o naglascima između učenika koji su o naglascima učili i onih koji nisu. Rezultati pokazuju da udžbenici u većoj mjeri slijede obrazovne zadaće istaknute u dokumentima, ali postoje pojedina odstupanja. Stav je učitelja da pravogovor nije u jednakoj mjeri zastupljen u nastavi hrvatskoga jezika, a statistička razlika u znanju o naglascima među učenicima koji su o naglascima učili i onih koji nisu nije značajna. Naime, svi su ispitanici u ispitu znanja o naglascima riješili više od polovice zadataka negativno. Vrban Zrinski i Varošaneć-Škarić (2004) mjerile su slušno prepoznavanje hrvatskih naglasaka sa studentima fonetike, a rezultat pokazuje da je ukupna točnost prepoznavanja mjesta naglasaka 75 %. Pletikos Olof, Vlašić Duić i Martinović (2016) ispitale su koliko su pojedine naglasne kompetencije važne kao ishodi učenja te koje se poteškoće javljaju u praćenju, vrednovanju i ocjenjivanju znanja, percepcije i produkcije naglasaka kao ishoda učenja u studijskim programima u kojima je poznavanje naglasne norme i njezina primjena važan ishod (određeni kolegiji na studijima fonetike i kroatistike i na studijima na Akademiji dramske umjetnosti). Rezultati istraživanja pokazuju da znanje o mjestu naglasaka te percepcija i izgovor mjesta naglasaka i nakon podučavanja nisu u potpunosti usvojeni. Naime, nakon podučavanja ukupni su rezultati točnosti znanja o mjestu

naglaska 79,91 % točnih odgovora, percepcije mjesta naglaska 77,5 % točnih odgovora, a produkcije mjesta naglaska 90,5 % točnih odgovora (Martinović i sur., 2021: 325). Kod produkcije mjesta velika je razlika kod studenata koji su govornici visinskoga sustava (novoštokavci) koji mjesto naglaska ostvaruju s točnošću od 100 % i studenata koji su govornici udarnoga sustava, a koji mjesto naglaska ostvaruju s točnošću od 83,24 %. Istraživanje produkcije naglasaka na početku i na kraju kolegija o naglascima koji pohađaju studenti kroatistike u Puli pokazuje da studenti od početnoga rezultata od 63 % točnosti izgovora (točnosti mjesta, trajanja i tona) napreduju do rezultata od prosječno 78 % točnosti izgovora (Martinović i sur., 2021: 351). Veći napredak dokazan je kod nenovoštokavaca (koji s početnih 53 % napreduju na 70 %) nego kod novoštokavaca (koji s početnih 70 % napreduju na 75 %). Kod naglasno obilježenih tekstova znatno je veći napredak nego kod neobilježenih.

Općenit je cilj ovoga rada utvrditi koliko učenici u osmome razredu osnovne škole u Zagrebu mogu napredovati u naglašavanju riječi s obzirom na mjesto naglaska kada ih se tijekom jedne školske godine podučava naglasak visokoga varijeteta hrvatskoga standardnoga jezika. U istraživanju se postavljaju sljedeće hipoteze:

H1. Mjesto naglaska u izgovoru učenika osnovne škole u gradu Zagrebu prije podučavanja naglasaka znatno će odstupati od mjesta naglaska u visokome varijetetu hrvatskoga standardnoga jezika.

H2. Kontinuirano podučavanje mjesta naglaska u nastavi hrvatskoga jezika tijekom jedne školske godine utjecat će na uspješnost učenja mjesta naglaska, tj. nakon podučavanja mjesta naglaska znatno će se povećati broj riječi s točno izgovorenim mjestom naglaska u skladu s visokim varijetetom standarda.

H3. Kontinuirano podučavanje naglasaka u nastavi hrvatskoga jezika tijekom jedne godine neće utjecati na uspješnost učenja prebacivanja mjesta naglaska na prednaglasnicu.

H4. Metode podučavanja standardnoga mjesta naglaska utjecat će na povećanje hiperkorektnosti.

2. MATERIJALI I METODE

2.1. Ispitanici

Istraživanje obuhvaća analizu izgovora 82 učenika osmih razreda dviju zagrebačkih osnovnih škola, od toga eksperimentalnu skupinu čini 53 učenika iz jedne osnovne

škole u Zagrebu (26 djevojčica i 27 dječaka), a kontrolnu skupinu 29 učenika iz druge osnovne škole (16 djevojčica i 13 dječaka). Budući da su svi ispitanici učenici osmih razreda, njihova je dob oko 14 godina. Istraživanje je provedeno 2014. godine. Svi ispitanici koji su sudjelovali u istraživanju rođeni su u Zagrebu. Podatci o porijeklu roditelja prikupljeni su za 24 ispitanika. Prema analiziranim podacima 46 % ispitanika ima oba roditelja porijeklom iz Zagreba, a kod 67 % ispitanika najmanje je jedan roditelj rođen i odrastao u Zagrebu. Velikome broju ispitanika koji su sudjelovali u istraživanju oba su roditelja porijeklom s Kosova, iz Janjeva, 25 % ispitanika. Ostali su roditelji porijeklom iz raznih hrvatskih gradova (npr. Trogir, Otočac, Vukovar, Daruvar), a roditelji nekih ispitanika porijeklom su iz Bosne i Hercegovine (Derventa, Doboj, Gornji Vakuf). Iako su roditelji svih ispitanika živjeli u Zagrebu najmanje 14 do najviše 53 godine (prosječno 33,53 godine, st. dev. 12,64), velika je vjerojatnost da mnogi od doseljenika i dalje govore naglasnim sustavom koji su usvojili u djetinjstvu te da je naglasni sustav ispitanika mješavina naglasnoga sustava okoline i naglasnoga sustava usvojenoga od roditelja. Stoga, u tumačenju rezultata uzet će se u obzir porijeklo roditelja.

S obje skupine ispitanika provedena su dva snimanja, početno i završno. U razdoblju između početnoga i završnoga snimanja s ispitanicima eksperimentalne skupine provedene su dodatne naglasne vježbe, a s ispitanicima kontrolne skupine navedene vježbe nisu provedene. Važno je napomenuti da su svi ispitanici nastavnu jedinicu Naglasci obradili u 7. razredu, dakle godinu dana prije provedenoga ispitivanja. Nacionalnim okvirnim kurikulumom iz 2011. nastavna jedinica Naglasci obrađivala se u 7. razredu (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, 2011). Prema Nastavnome planu i programu predviđena su dva školska sata za obradu i uvježbavanje nastavne jedinice Naglasci. Prema planiranim obrazovnim ishodima učenik bi nakon realizacije planiranih sati trebao steći različite kompetencije o naglascima: trebao bi moći prepoznati i prema uzoru pravilno rabiti naglaske u govorenju i čitanju, trebao bi postupno određivati naglasna obilježja (mjesto, dužinu i ton) u tipičnim riječima i trebao bi pravilno čitati naglasno označene riječi i osvijestiti razliku između vlastitoga i književnoga naglasnoga sustava. Možemo napomenuti da ovako kompleksno opisan ishod učenja nije moguće ostvariti kroz nastavnu jedinicu koja se provodi u dva školska sata.

Jedna od autorica rada učiteljica je u osnovnoj školi pa je naglasne vježbe i snimanje prije i poslije vježbi provodila u razredu. Učiteljica je obradila nastavnu jedinicu Naglasci s ispitanicima eksperimentalne skupine u 8. razredu, a poslije

početnoga snimanja. Također, tijekom školske godine provodile su se, u okviru redovnih sati Hrvatskoga jezika, dodatne naglasne vježbe (v. Prilog 2.). Vježbe su se provodile jednom ili dvaput tjedno po pet do deset minuta na kraju ili na početku sata kad su to okolnosti dopuštale. Vježbe su osmišljene s ciljem stjecanja kompetencija za ostvarivanje točnoga mjesta naglasaka u visokome varijetetu hrvatskoga standarda. Vježbe su se izvodile postupno, od lakših prema težima i zahtjevnijima. S obzirom na to da je prema iskustvu učiteljice u radu s učenicima uočena poteškoća u rastavljanju riječi na slogove, posebna je pažnja posvećena i tom tipu vježbi, tim više što je za određivanje točnoga mjesta naglasaka potrebna kompetencija rastavljanja riječi na slogove. Naglasne vježbe podijeljene su prema grupama riječi (imenice, imenice posuđenice, glagoli, pridjevi, govorne riječi). Redom su se sa svakom grupom riječi izvodile sve vježbe, od Vježbe 1. do Vježbe 10. (v. Prilog 2.). Prema potrebi, neke su se vježbe ponovile. Sve su testne riječi ili govorne riječi bile sastavni dio kratkih rečenica te su bile zastupljene u svakoj drugoj rečenici. Na pojedinome se nastavnome satu odrađivala po jedna vježba za samo jedan tip riječi ili govornih riječi. Te su se vježbe izvodile u nekoliko faza. Prva faza objedinjuje vježbe zbornoga i pojedinačnoga ponavljanja za učiteljicom, u Vježbi 4. uvodi se pljeskanje na mjestu naglašenoga sloga, Vježbe 5. i 6. izvode ispitanici samostalno u paru ispravljajući jedan drugoga, u Vježbi 7. uvodi se učenje mjesta naglasaka uz skok učenika, a u Vježbama 8., 9. i 10. provjerava se stečena kompetencija o mjestu naglasaka gdje ispitanici samostalno (na nastavnim listićima ili usmeno) određuju i izgovaraju mjesto naglasaka.

2.2. Testni materijal

Prema načelu teksta (Težak, 1996) cilj je nastave proizvodnja pravilnih govorenih i pisanih tekstova. S obzirom na to, za ovo je istraživanje osmišljen tekst (v. Prilog 1.) koji su ispitanici pročitali na početku i na kraju školske godine, a pritom su bili snimani. Iz teksta je potom za analizu izdvojeno 27 testnih riječi. Budući da je u ovome istraživanju predmet promatranja mjesto naglasaka u riječima, nije bilo važno na kojemu se mjestu u rečenici nalazi promatrana riječ jer rečenična intonacija u pravilu ne utječe na točnu proizvodnju i percepciju mjesta naglasaka dok, kako tvrdi Pletikos (2008), znatno utječe na ton i trajanje.

U tekstu se nalazi 27 testnih riječi: deset imenica, sedam glagola, pet pridjeva, jedan prilog i četiri govorne riječi (prijedlog + imenica/zamjenica). Odabrane su riječi kasnije u obradi grupirane u pet skupina. Od deset imenica sedam je posuđenica (*komedija, klavir, sako, fakultet, student, buket i koncert*), jedna dvosložna imenica

(*kotač*), jedna trosložna imenica (*čestitku*) i jedna četverosložna imenica (*natjecanja*). Od sedam glagola u tekstu jedan je glagol na *-irati* (*funkcionira*) i šest prefigiranih glagola s različitim mjestom naglaska s obzirom na to prebacuje li se naglasak na prefiks glagola ili se ne prebacuje (*izide, privlači, popuniti, izdržati, pročitao i odabrati*). U grupi pridjeva nalazi se jedan neodređeni oblik pridjeva (*crveno*), jedan trosložni pridjev (*uzbuđen*) te četverosložni pridjevi s naglaskom na nepočetnome slogu (*kavalirsko, zahrđali, večerašnji*). U tekstu je jedan četverosložni prilog (*pretjerano*). U testnome materijalu nalaze se govorne riječi koje se sastoje od prijedloga i imenice/zamjenice: prijedlog + jednosložna imenica (*u grad*), prijedlog + dvosložna imenica/zamjenica (*kod kuće i za njega*) i prijedlog + trosložna imenica (*bez pameti*).

Sve testne riječi naglasno su varijabilne: očekuje se da će ih ispitanici (učenici sa zagrebačkoga govornoga područja) u početnome čitanju izgovoriti tako da standardno mjesto naglaska pomaknu na slog koji slijedi (udesno) ili na prethodni slog (ulijevo). Kod glagola *funkcionira, izide, privlači*, kod pridjeva *uzbuđen* i *kavalirsko* te kod priloga *pretjerano* očekuje se prebacivanje naglaska za jedno mjesto udesno. Kod glagola *popuniti* također se očekuje pomicanje naglaska udesno, ali zbog neprovođenja metatakse. Kod pridjeva *zahrđali* i *večerašnji* te kod neodređenoga oblika pridjeva *crveno*, kao i kod glagola *izdržati, pročitao* i *odabrati*, očekuje se da će ispitanici prebaciti mjesto naglaska na prethodni slog (tzv. hiperkorektnost) iako do metatakse u tim primjerima ne treba doći jer se radi o uzlaznim naglascima na središnjemu slogu. S druge strane, kod odabranih se govornih riječi (*u grad, za njega, kod kuće* i *bez pameti*) očekuje da ispitanici neće prebaciti silazni naglasak na prednaglasnicu.

Radi jednostavnije obrade podataka mjesto naglaska specifično za visoki varijetet hrvatskoga standarda definirano je kao "točno", a odmak od toga za jedno mjesto ulijevo ili udesno, kao "netočno". Mjesto naglaska specifično za visoki varijetet hrvatskoga standardnoga jezika ispitanici eksperimentalne skupine vježbali su tijekom školske godine na nastavi Hrvatskoga jezika. Svjesni smo da mjesto naglaska koje se u posuđenicama, a osobito u govornim riječima obrađuje kao "netočno", nije netočno, već može biti neutralni ili niski varijetet hrvatskoga jezika. No, u ovome se istraživanju eksperimentalnu skupinu podučavalo mjestu naglaska u visokome varijetetu te se u ovome radu mjeri uspješnost prema cilju koji je postavljen i provoden u vježbama na nastavi. Stoga je potpuno opravdano u ovome kontekstu tretirati određeni izgovor kao "točan" jer se upravo takav izgovor podučavao. Naglasci su kanonskih i nekanonskih oblika testnih riječi ovjereni u rječnicima (Anić, 2000; Birtić i sur., 2012; Deanović i Jernej, 1994; Vukušić, Zoričić i Grasselli-Vukušić, 2007) i gramatikama (Babić i sur.,

1991; Barić i sur., 2005; Silić i Pranjković, 2007). Sve su riječi naglasno nesporne, osim glagola *pročitati* u obliku glagolskoga pridjeva radnog. U *Školskome rječniku hrvatskoga jezika* (Birtić i sur., 2012) potvrđen je oblik s kratkouzlaznim naglaskom na nepočetnome slogu (*pročitao*), a u rječniku *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* (Vukušić i sur., 2007) taj je oblik označen kao dubleta (*pročitao* i *pröčitao*). S obzirom na to da su se ispitanici (učenici) u nastavi hrvatskoga jezika koristili *Školskim rječnikom hrvatskoga jezika* i da ih se podučavalo visokome varijetetu, za potrebe ovoga istraživanja prednost se dala obliku s naglaskom na nepočetnome slogu koji je i ovjeren u tome rječniku (*pročitao*). To je jedini razlog zašto je u ovome istraživanju taj oblik naveden kao točan iako su oba oblika naglasno potvrđena.

2.3. Postupak snimanja i analize izgovora

Svi su ispitanici dobili iste upute prije snimanja: tekst su trebali pročitati onako kako smatraju da je naglasno točno. Jedna od autorica rada snimala je čitanje uređajem Sony IC RECORDER ICD-PX312, a snimanje se odvijalo u prostorijama škole. Svaki je ispitanik tekst čitao dvaput, jednom na početku školske godine, a drugi put na kraju školske godine. Snimljeni je zvuk prebačen na računalo te računalnim programom CoolEdit Pro 2.0 podijeljen u datoteke pojedinih ispitanika. Svi su snimljeni uzorci šifrirani, a rezultati se prikazuju anonimno, bilo skupno ili pojedinačno. Autorice rada odvojeno su preslušale i obilježile mjesto naglasaka koje su ispitanici izgovorili. Rezultati pojedinačnih slušanja podudaraju se 98,9 %. Približno 1 % nepodudarnosti može se tumačiti nejasnim izgovorom ispitanika, ali i kao pogreškom kodiranja ili unosa podataka. Kod nepodudarnosti slušača za daljnju analizu uzet je prvi unos pa sve rezultate možemo interpretirati s vjerojatnošću pogreške od 1 %. Ispitanici su se u nekim riječima kolebali u izgovornome mjestu, a za obradu je uzeta zadnja inačica koju su izgovorili. Neke riječi ispitanici su ili pročitali netočno, kao neku drugu riječ (npr. umjesto "kavalirsko" pročitali su "klavirsko"), stoga je u takvim primjerima u podatke unesena 0, tj. riječ je tretirana kao da nije izgovorena. Riječi i prozodijske riječi analizirane su tako da je mjesto naglasaka kodirano kao točno ili netočno, a netočno dodatno kao pomak udesno ili ulijevo.

2.4. Rezultati

Usporednom analizom podataka o izgovoru mjesta naglasaka s početnoga snimanja eksperimentalne i kontrolne skupine utvrđeno je da su ispitanici eksperimentalne i kontrolne skupine približno jednako pročitali broj točno naglašanih riječi; ispitanici eksperimentalne skupine ostvarili su 42,4 % točno pročitanih riječi (v. Tablicu 1.), a

ispitanici kontrolne skupine 36,8 % točno pročitanih riječi (v. Tablicu 2.). Shodno tomu, i broj netočno pročitanih riječi približno je jednak; kod ispitanika je eksperimentalne skupine 57,6 % netočno pročitanih riječi, a kod ispitanika kontrolne skupine 63,2 %.

Rezultati pokazuju da su ispitanici eksperimentalne skupine, s kojima su tijekom školske godine provedene naglasne vježbe, s početne točnosti u izgovoru mjesta naglasaka koja prosječno iznosi 42,4 % (prije vježbi) poboljšali svoj izgovor do točnosti koja prosječno iznosi 65,1 %, što je ukupno prosječno poboljšanje od 22,7 %. Kontrolna skupina pokazuje da bez provođenja dodatnih vježbi ispitanici nisu napredovali, tj. u početnome su testiranju točno pročitali 36,8 % riječi, a u završnome 33,6 %, što je lošiji rezultat za 3,2 %.

Tablica 1. Rezultati analize izgovora mjesta naglasaka eksperimentalne skupine (N = 53)

Table 1. The analysis results of the accented syllable of the experimental group (N=53)

Testne riječi / Test words		Rezultati analize izgovora početnoga snimanja eksperimentalne skupine (%) / The analysis results of the accented syllable of the experimental group at the initial recording (%)				Rezultati analize izgovora završnoga snimanja eksperimentalne skupine (%) / The analysis results of the accented syllable of the experimental group at the final recording (%)				Razlika početnoga i završnoga rezultata o točnosti mjesta naglasaka (%) / The difference between initial and final result of the accented syllable (%)
Vrsta testnih riječi / Type of test words	Testne riječi / Test words	Točno mjesto naglasaka / Accented syllable correct	Netočno mjesto naglasaka / Accented syllable incorrect	Netočno – pomak udesno / Incorrect – move to the right	Netočno – pomak ulijevo / Incorrect – move to the left	Točno mjesto naglasaka / Accented syllable correct	Netočno mjesto naglasaka / Accented syllable incorrect	Netočno – pomak udesno / Incorrect – move to the right	Netočno – pomak ulijevo / Incorrect – move to the left	
Imenice / Nouns	<i>kòmedija</i>	1,9	98,1	98,1	0,0	56,6	43,4	43,4	0,0	54,7
	<i>klàvir</i>	24,5	75,5	75,5	0,0	71,2	28,8	28,8	0,0	46,6
	<i>sàkò</i>	22,6	77,4	77,4	0,0	49,1	50,9	50,9	0,0	26,4
	<i>fakultèt</i>	11,3	88,7	88,7	0,0	69,8	30,2	30,2	0,0	58,5
	<i>stùdent</i>	35,8	64,2	64,2	0,0	73,6	26,4	26,4	0,0	37,7
	<i>bùkèt</i>	47,2	52,8	52,8	0,0	73,6	26,4	26,4	0,0	26,4
	<i>kòncert</i>	41,5	58,5	58,5	0,0	82,0	18,0	18,0	0,0	40,5
	<i>kòriáč</i>	50,9	49,1	49,1	0,0	86,8	13,2	13,2	0,0	35,9
	<i>čèstítiku</i>	96,2	3,8	3,8	0,0	98,1	1,9	1,9	0,0	1,9
	<i>nàtjecànja</i>	77,4	22,6	22,6	0,0	92,5	7,5	7,5	0,0	15,1
Prosjeck / Average		40,9	59,1	59,1	0,0	75,3	24,7	24,7	0,0	34,4

Testne riječi / Test words		Rezultati analize izgovora početnoga snimanja eksperimentalne skupine (%) / The analysis results of the accented syllable of the experimental group at the initial recording (%)				Rezultati analize izgovora završnoga snimanja eksperimentalne skupine (%) / The analysis results of the accented syllable of the experimental group at the final recording (%)				Razlika početnoga i završnoga rezultata o
Vrsta testnih riječi / Type of test words	Testne riječi / Test words	Točno mjesto naglasaka / Accented syllable correct	Netočno mjesto naglasaka / Accented syllable incorrect	Netočno – pomak udesno / Incorrect – move to the right	Netočno – pomak ulijevo / Incorrect – move to the left	Točno mjesto naglasaka / Accented syllable correct	Netočno mjesto naglasaka / Accented syllable incorrect	Netočno – pomak udesno / Incorrect – move to the right	Netočno – pomak ulijevo / Incorrect – move to the left	točnosti mjesta naglasaka (%) / The difference between initial and final result of the accented syllable (%)
Glagoli / Verbs	<i>funkcioninā</i>	1,9	98,1	98,1	0,0	56,6	43,4	43,4	0,0	54,7
	<i>izidē</i>	62,3	37,7	37,7	0,0	90,6	9,4	9,4	0,0	28,3
	<i>privlāči</i>	83,0	17,0	17,0	0,0	94,3	5,7	5,7	0,0	11,3
	<i>izdržati</i>	98,1	1,9	0,0	1,9	83,0	17,0	0,0	17,0	–15,1
	<i>pročitao</i>	77,4	22,6	0,0	22,6	64,2	35,8	0,0	35,8	–13,2
	<i>pōpuniti</i>	7,5	92,5	92,5	0,0	9,4	90,6	90,6	0,0	1,9
	<i>odābnati</i>	79,2	20,8	0,0	20,8	84,9	15,1	0,0	15,1	5,7
Prosjek / Average		58,5	41,5	35,0	6,5	69,0	31,0	21,3	9,7	10,5
Pridjevi / Adjectives	<i>crvēno</i>	0,0	100,0	0,0	100,0	54,9	45,1	0,0	45,1	54,9
	<i>izbūden</i>	79,2	20,8	20,8	0,0	84,9	15,1	15,1	0,0	5,7
	<i>kavāliško</i>	7,7	92,3	67,3	25,0	41,5	58,5	37,7	20,8	33,8
	<i>zabūrali</i>	73,6	26,4	0,0	26,4	54,7	45,3	0,0	45,3	–18,9
	<i>večerašnji</i>	67,9	32,1	0,0	32,1	75,5	24,5	0,0	24,5	7,5
Prosjek / Average		45,7	54,3	17,6	36,7	62,3	37,7	10,6	27,1	16,6
Prilog / Adverb	<i>prētjerāno</i>	96,2	3,8	3,8	0,0	96,2	3,8	3,8	0,0	0,0
Govorne riječi / Prosodic words	<i>ū grād</i>	1,9	98,1	98,1	0,0	30,2	69,8	69,8	0,0	28,3
	<i>zā njega</i>	0,0	100,0	100,0	0,0	35,8	64,2	64,2	0,0	35,8
	<i>kōd kućē</i>	0,0	100,0	100,0	0,0	41,5	58,5	58,5	0,0	41,5
	<i>bēz pamēti</i>	0,0	100,0	100,0	0,0	5,7	94,3	94,3	0,0	5,7
Prosjek / Average		0,5	99,5	99,5	0,0	28,3	71,7	71,7	0,0	27,8
Ukupni prosjek / Total average		42,4	57,6	49,1	8,5	65,1	34,9	27,4	7,5	22,7

Tablica 2. Rezultati analize izgovora mjesta naglasaka kontrolne skupine (N = 29)
Table 2. The analysis results of the accented syllable of the control group (N=29)

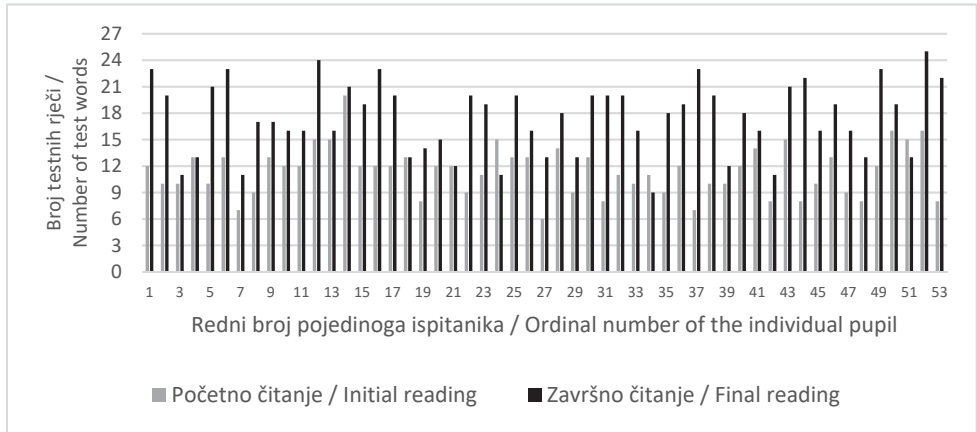
Testne riječi / Test words		Rezultati analize izgovora početnoga snimanja kontrolne skupine (%) / The analysis results of the accented syllable of the control group at the initial recording (%)				Rezultati analize izgovora završnoga snimanja kontrolne skupine (%) / The analysis results of the accented syllable of the control group at the final recording (%)				Razlika početnoga i završnoga rezultata o točnosti mjesta naglasaka (%) / The difference between initial and final result of the accented syllable (%)
Vrsta testnih riječi / Type of test words	Testne riječi / Test words	Točno mjesto naglasaka / Accented syllable correct	Netočno mjesto naglasaka / Accented syllable incorrect	Netočno – pomak udesno / Incorrect – move to the right	Netočno – pomak ulijevo / Incorrect – move to the left	Točno mjesto naglasaka / Accented syllable correct	Netočno mjesto naglasaka / Accented syllable incorrect	Netočno – pomak udesno / Incorrect – move to the right	Netočno – pomak ulijevo / Incorrect – move to the left	
Imenice / Nouns	<i>kòmedija</i>	0,0	100,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	0,0
	<i>klàvir</i>	13,8	86,2	86,2	0,0	20,7	79,3	79,3	0,0	6,9
	<i>sàko</i>	10,3	89,7	89,7	0,0	6,9	93,1	93,1	0,0	-3,4
	<i>fakultèt</i>	3,5	96,6	96,6	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	-3,5
	<i>stùdent</i>	27,6	72,4	72,4	0,0	10,3	89,7	89,7	0,0	-17,3
	<i>bùkèt</i>	31,0	69,0	69,0	0,0	20,7	79,3	79,3	0,0	-10,3
	<i>kòncert</i>	24,1	75,9	75,9	0,0	17,2	82,8	82,8	0,0	-6,9
	<i>kòtač</i>	44,8	55,2	55,2	0,0	34,5	65,5	65,5	0,0	-10,3
	<i>čèstiku</i>	89,7	10,3	10,3	0,0	93,1	6,9	6,9	0,0	3,5
	<i>nàtjecànja</i>	79,3	20,7	20,7	0,0	79,3	20,7	20,7	0,0	0,0
Projek / Average		32,4	67,6	67,6	0,0	28,3	71,7	71,7	0,0	-4,1
Glagoli / Verbs	<i>funkciònià</i>	0,0	100,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	0,0
	<i>izidè</i>	37,9	62,1	62,1	0,0	24,1	75,9	75,9	0,0	-13,8
	<i>prìvlači</i>	51,7	48,3	48,3	0,0	27,6	72,4	72,4	0,0	-24,1
	<i>izdržati</i>	96,6	3,5	0,0	3,5	96,6	3,4	0,0	3,4	0,0
	<i>pročitao</i>	89,7	10,3	0,0	10,3	96,6	3,4	0,0	3,4	6,9
	<i>pòpuniti</i>	20,7	79,3	79,3	0,0	10,3	89,7	89,7	0,0	-10,4
	<i>odàbnati</i>	92,9	7,1	0,0	7,1	93,1	6,9	0,0	6,9	0,2
Projek / Average		55,6	44,4	41,4	3,0	49,8	50,2	48,2	2,0	-5,4
Pridjevi / Adjectives	<i>crvèno</i>	0,0	100,0	0,0	100,0	0,0	100,0	0,0	100,0	0,0
	<i>izbùden</i>	48,3	51,7	51,7	0,0	27,6	72,4	72,4	0,0	-20,7
	<i>kavàlirsko</i>	10,3	89,7	58,6	31,0	0,0	100,0	82,8	17,2	-10,7
	<i>zabrdàli</i>	69,0	31,0	0,0	31,0	89,7	10,3	0,0	10,3	20,7
	<i>večerašnji</i>	55,2	44,8	0,0	44,8	65,5	34,5	0,0	34,5	10,3
Projek / Average		36,6	63,5	22,1	41,3	36,6	63,4	31,0	32,4	0,0

Testne riječi / Test words		Rezultati analize izgovora početnoga snimanja kontrolne skupine (%) / The analysis results of the accented syllable of the control group at the initial recording (%)				Rezultati analize izgovora završnoga snimanja kontrolne skupine (%) / The analysis results of the accented syllable of the control group at the final recording (%)				Razlika početnoga i završnoga rezultata o
Vrsta testnih riječi / Type of test words	Testne riječi / Test words	Točno mjesto naglasaka / Accented syllable correct	Netočno mjesto naglasaka / Accented syllable incorrect	Netočno – pomak udesno / Incorrect – move to the right	Netočno – pomak ulijevo / Incorrect – move to the left	Točno mjesto naglasaka / Accented syllable correct	Netočno mjesto naglasaka / Accented syllable incorrect	Netočno – pomak udesno / Incorrect – move to the right	Netočno – pomak ulijevo / Incorrect – move to the left	točnosti mjesta naglasaka (%) / The difference between initial and final result of the accented syllable (%)
Prilog / Adverb	<i>pretjerano</i>	93,1	6,9	6,9	0,0	93,1	6,9	6,9	0,0	3,3
Govorne riječi / Prosodic words	<i>u grad</i>	0,0	100,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	0,0
	<i>za njega</i>	3,6	96,6	96,6	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	-3,6
	<i>kod kuće</i>	0,0	100,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	0,0
	<i>biz pameti</i>	0,0	100,0	100,0	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	0,0
Prosjek / Average		0,9	99,1	99,1	0,0	0,0	100,0	100,0	0,0	-0,9
Ukupni prosjek / Total average		36,8	62,7	54,8	8,4	33,6	66,4	59,9	6,5	-3,2

Rezultati po pojedinim vrstama riječi, odnosno po pojedinoj naglasnoj problematici, a to su imenice (koje su većinom posuđenice, ili imenice koje imaju zanaglasnu dužinu), glagoli (glagol na *-irati* te prefigurirani glagoli), pridjevi (posebice odnos trosložnih određenih i neodređenih pridjeva) te govorne riječi (s prebacivanjem naglasaka u proklizi s imenice ili zamjenice na prijedlog) pokazuju napredak pojedine skupine ispitanika te pokazuju u kojim je riječima i u kojemu postotku došlo do poboljšanja u mjestu naglasaka. Ispitanici su eksperimentalne skupine mjesto naglasaka u imenicama poboljšali za 34,4 % (s 40,9 % na 75,3 %), u glagolima za 10,5 % (s 58,5 % na 69 %), u pridjevima za 16,6 % (s 45,7 % na 62,3 %) i u govornim riječima (prijedlog s imenicom/zamjenicom) za 27,8 % (s 0,5 % na 28,3 %). Kod priloga *pretjerano* nije se dogodio pomak, ispitanici su u istom prosjeku netočno pročitali mjesto naglasaka (96,2 %). Iako su ukupni podatci podijeljeni u podgrupe prema vrsti riječi kako bi se prema tim podgrupama lakše mogli izvesti zaključci, analizom uspješnosti pojedinih testnih riječi uočavaju se veće razlike i među pojedinim testnim riječima unutar iste podskupine. Tako je najveći napredak među imenicama zabilježen

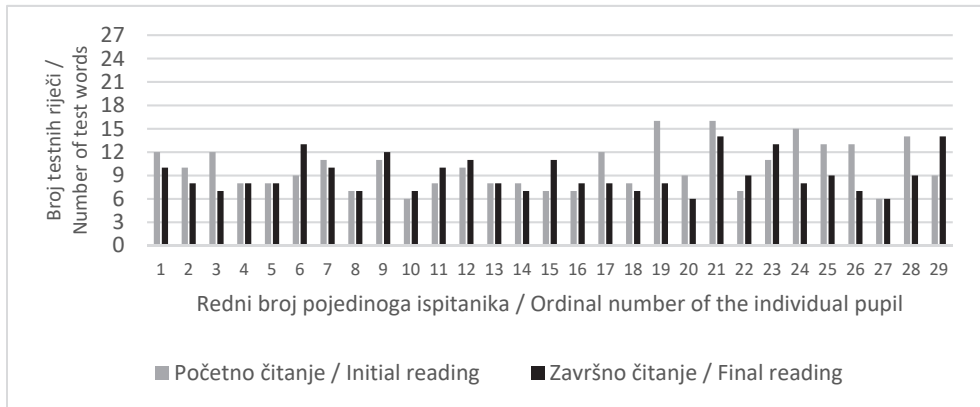
u testnim riječima *komedija* (za 54,7 %), *klavir* (za 46,7 %) i *fakultet* (za 58,5 %), među glagolima u testnoj riječi *funkcionira* (za 54,7 %), a kod govornih riječi u testnoj govornoj riječi *kod kuće* (za 41,5 %). Kod nekih je testnih riječi zabilježen prosječni lošiji rezultat izgovora mjesta naglasaka nakon podučavanja naglasaka što je vjerojatno posljedica primjene pravila o prelaženju mjesta naglasaka na slog ulijevo i kada se prelaženje ne bi trebalo realizirati, tzv. hiperkorektnost. To su dvije pojavnice: glagol *izdržati* (za -15,1 %) i pridjev *zahrđali* (za -18,9 %). Te pojavnice u početnome obliku imaju uzlazni naglasak (*držati*, *hrđati*), stoga u izvedenim oblicima s predmetkom ne dolazi do proklize, već naglasak ostaje na mjestu na kojem je bio i u početnome obliku (*izdržati*, *zahrđali*). No, ispitanici, vođeni za primjerima u kojima do proklize dolazi (*kùšati* : *pòkušati*, *kùcati* : *pòkucati*), prebacuju naglasak na predmetak iako to nije u skladu s pravilima o distribuciji naglasaka. Pojava hiperkorektnosti kod ispitanika odraz je njihova početnoga znanja, odraz analogije koju govornik primjenjuje jer nešto zna, ali i dalje nedovoljno da bi dosljedno provodio pravila o distribuciji naglasaka. Stoga, na ovu se hiperkorektnost treba gledati kao na napredak, a koja bi se daljnjim učenjem trebala izgladiti. Ispitanici su kontrolne skupine u završnome čitanju lošije pročitali mjesto naglasaka u kategorijama imenica za -4,1 % (s 32,4 % na 28,3 %), glagola za -5,9 % (s 55,6 % na 49,8 %) i govornih riječi za -0,9 % (s početnih 0,9 % na završnih 0 %) dok su isti rezultat pokazali u kategoriji pridjeva (prosječno 36,6 %) i u prilogu *pretjerano* (prosječno 93,1 %). Ako analiziramo ukupne rezultate po pojedinim ispitanicima u eksperimentalnoj skupini (v. Sliku 1.) i u kontrolnoj skupini (v. Sliku 2.), možemo vidjeti da je većina ispitanika iz eksperimentalne skupine (N = 53) napredovala, njih čak 46 u završnome je testiranju imalo bolje rezultate, u rasponu od minimalno 4 % do maksimalno 59 % poboljšanja.

Ispitanici testirani u kontrolnoj skupini (N = 29) većinom su pokazali iste, a neki lošije rezultate, tj. 20 ispitanika u završnome je testiranju imalo iste rezultate kao na početku ili do 29 % lošije nego na početku, a samo 9 ispitanika pokazalo je neznatno poboljšanje (u rasponu od minimalno 4 % do maksimalno 15 % poboljšanja). S obzirom na ograničen broj ispitanika (osnovnoškolski učenici) i građu testnoga materijala, otvara se put novim istraživanjima, a ujedno se ukazuje na važne probleme na kojima se ona mogu temeljiti.

Slika 1. Prikaz točno pročitanih riječi po pojedinome ispitaniku eksperimentalne skupine na početku i na kraju školske godine (N = 53)

Figure 1. Display of the correct pronounced words by the individual pupil in the experimental group at the beginning and the end of the school year (N=53)

Slika 2. Prikaz točno pročitanih riječi po pojedinome ispitaniku kontrolne skupine na početku i na kraju školske godine (N = 29)

Figure 2. Display of the correct pronounced words by the individual pupil in the control group at the beginning and the end of the school year (N=29)

3. RASPRAVA

Analiza točnosti mjesta naglasaka pokazuje da su obje skupine ispitanika, i eksperimentalna i kontrolna, u prvome čitanju teksta imale približno jednak broj riječi s točnim mjestom naglasaka (eksperimentalna 42,4 %, a kontrolna 36,8 %), a u drugome je čitanju eksperimentalna skupina ispitanika pokazala bolje rezultate za 22,7 % (povećanje s 42,4 % na 65,1 %). S obzirom na to da se radi o ispitanicima zagrebačkoga govornoga područja, broj pročitanih riječi s netočnim mjestom naglasaka koji se prije vježbi kreće prosječno za obje skupine oko 60 %, može ukazivati na utjecaj zagrebačkoga naglasnoga sustava na usvajanje standardnoga sustava naglašavanja riječi. Kapović (2007) navodi kako je neštokavcima teško svladati standardnu akcentuaciju u školi ili usputnim učenjem, osim ako nemaju u blizini štokavske govornike kao uzore. Nadalje, taj se rezultat može pripisati i nedovoljno usvojenome standardnome naglašavanju (Martinović, 2014). U tome se slučaju i učenici i učitelji nalaze u jednako teškoj situaciji; učenici (posebice govornici neštokavskih područja) zato što im je četveronaglasni standardni sustav teško usvojiv, a učitelji zato što im je teško podučiti učenike četveronaglasnomu standardnomu sustavu. Problem je podučavanja naglasaka i slaba zainteresiranost učitelja i nastavnika za podučavanje naglasaka (Glušac, 2016). Istraživanja o tome koliko uzorni govornici, a njima pripadaju učitelji i nastavnici hrvatskoga jezika, televizijski/radijski govornici, glumci i sveučilišni profesori/jezikoslovci, govore visinskim naglasnim sustavom, koji je osnovica za visoki varijetet standarda, pokazuju da se većinom isprepliću visinski i udarni sustav te da u konačnici govore neutralnim varijetetom (Martinović i sur., 2021).

Rezultati uspješnosti učenja mjesta naglasaka ispitanika eksperimentalne skupine pokazuju da porijeklo roditelja može, ali ne mora utjecati na usvajanje standardnoga mjesta naglašavanja kod djeteta. Naime, neki ispitanici s najboljim rezultatima imaju oba roditelja porijeklom iz Zagreba, a neki iz Janjeva. Isto tako, neki ispitanici s najlošijim rezultatima imaju oba roditelja porijeklom iz Zagreba, a neki iz Janjeva. Kako je opisano u metodologiji prema analizi porijekla roditelja 25 ispitanika iz eksperimentalne skupine vidi se da 46 % ispitanika ima oba roditelja porijeklom iz Zagreba, a 25 % iz Janjeva. Treba, stoga, nešto reći i o naglasnome sustavu u janjevačkome govoru, govoru Hrvata s Kosova. Janjevački govor spada u torlačke govore (Kekez, 2009). Kekez (2009) navodi kako nije do kraja jasno postoji li u janjevačkome govoru jedan naglasak ili dva, kratki ili dugi. Kratki se javlja kao kratkosilazni, poludugi ili samo kao udarni. Dugi naglasak opisuje se kao silazni, iako

je u nekim slučajevima zabilježio realizaciju i uzlaznoga (akuta), npr. *páre, za magárca, cílime*. Navodi kako neki istraživači smatraju da su u sustavu dva naglaska, odnosno da opreka po kvantiteti u naglašenome slogu nije još ukinuta, dok drugi misle da je relevantno samo mjesto naglaska, a realizaciji, odnosno rečeničnoj intonaciji pripisuju ostvaraje kratkosilaznoga, udarnoga i dugoga naglaska, pa su time u skladu s drugim torlačkim govorima (Kekez, 2009: 216). Budući da je janjevački govor pretežno opisan kao jednonaglasni, možemo smatrati da učenici, čiji su roditelji porijeklom Janjevci, imaju sličnu naglasnu početnu poziciju kao i učenici čiji su roditelji Zagrepčani.

Učenje standardnoga jezika ne podrazumijeva se samo po sebi, njega treba učiti kao drugi idiom, "a tu su svi govornici u istom položaju jer standardni jezik nikomu nije materinski" (Jelaska, 2005: 106–107). Standardni je jezik najbolje usvajati metodama učenja stranih jezika i samo kao tako postavljen može biti naučiv (Škarić, 1977). Težak (1996) ističe kako se prema načelu zavičajnosti treba "iskoristiti učenička imanentna gramatika, što najčešće znači – gramatički sustav zavičajnoga narječja koji se više ili manje ne podudara sa sustavom književnoga jezika" (Težak, 1996: 97). Težak naglašava važnost konstantnoga ispravljanja učeničkih pogrešaka u izgovoru kao i vježbi oponašanja dobrog izgovora (Težak, 1990). Usto, treba uzeti u obzir i idealno vrijeme za usvajanje naglasnih obrazaca. Nedostaje istraživanja o optimalnoj dobi za stjecanje pojedinih naglasnih kompetencija kao i o kritičnoj dobi za stjecanje naglasnih kompetencija, no analogijom s podučavanjem stranih jezika možemo pretpostaviti da je bolje započeti u što ranijoj dobi. Dosad se istražila dob u kojoj dijete uči razlikovati kratkosilazni i dugosilazni naglasak (Mildner, 1994). Mildner dokazuje da je to u dobi od 10,4 godine. Rezultati ovoga istraživanja pokazuju da učenici od 14 godina mogu steći kompetenciju izgovaranja točnoga mjesta naglaska, no s različitim postotcima uspješnosti.

Sustavno osmišljen priručnik o učenju i podučavanju naglasaka hrvatskoga jezika *Kiša, sunce, trava, rosa* (Martinović, Pletikos Olof i Vlašić Duić, 2019: 147) pokušat će dati odgovore na brojna pitanja koja muče učitelje i nastavnike hrvatskoga jezika: "*Kako poučavati naglaske?, Kako poboljšati izlazne kompetencije, posebice izgovor?, Kako smanjiti utjecaj početnoga naglasnoga sustava na ishod učenja?, Kako vrednovati uspjeh onih iz udarnoga sustava, a kako onih iz visinskoga sustava?, Kakav je omjer između ulaznih i izlaznih kompetencija?*". Vježbe su kreirane tako da su usmjerene ne samo na sustavno stjecanje znanja o naglascima, nego prvenstveno na slušanje i oponašanje izgovora naglasaka od pseudoriječi i riječi do rečenica i teksta.

Za što uspješnije podučavanje o mjestu naglasaka treba, dakle, uzeti u obzir polazni djetetov idiom, idealnu dob za usvajanje kompetencija o naglascima, (ne)motiviranost u učenju i podučavanju naglasaka, kompetencije o naglascima kod učitelja te umješnost i maštovitost u provođenju metoda podučavanja temeljenih na stupnjevitosti (od poznatoga prema nepoznatome i od lakše usvojivoga prema teže usvojivome). Istraživanje je pokazalo da učenici usvajaju slušne slike prema govornome izvoru i iste uspješno produciraju bez obzira na dotadašnje znanje i utjecaje drugih slušnih izvora.

U radu je potvrđena prva hipoteza, tj. dokazano je da mjesto naglasaka u izgovoru učenika osnovne škole na području grada Zagreba prije podučavanja naglasaka znatno odstupa od mjesta naglasaka u hrvatskome standardnome jeziku (H1). U radu je potvrđena i druga hipoteza te je dokazano da metode podučavanja mjesta naglasaka primijenjene u nastavi utječu na uspješnost učenja mjesta naglasaka, tj. nakon podučavanja mjesta naglasaka znatno se povećava broj riječi s pravilno naglašenim mjestom naglasaka u skladu s visokim varijetetom standarda (H2). Treća se hipoteza (H3) odbacuje jer metode podučavanja naglasaka primijenjene u nastavi utječu na uspješnost učenja prebacivanja mjesta naglasaka na prednaglasnicu. Posebnost je ovoga istraživanja i u tome što je analiziran i negativan učinak podučavanja te je testirana hipoteza utječu li metode podučavanja standardnoga mjesta naglasaka na povećanje hiperkorektnosti (H4). Ta se hipoteza odnosi samo na one riječi kod kojih je do hiperkorektnosti moglo doći (*izdržati, pročitao, odabrati, crveno, kavalijsko, zahrdali, večerašnji*). Analiza pokazuje lošiji rezultat kod glagola *izdržati* (za prosječno –15,1 %) i *pročitao* (za prosječno –13,2 %) te kod pridjeva *zahrdali* (za prosječno –18,9 %). Dakle, prema rezultatima ta je hipoteza samo djelomično potvrđena, tj. hiperkorektnost se nakon podučavanja povećava kod glagola, ali ne i kod pridjeva.

Kako bi se dublje istražile naglasne kompetencije učenika u uspješnosti podučavanja mjesta naglasaka, u fokusu idućih istraživanja bit će tema kako učenici izgovaraju pojedine naglaske s obzirom na ton i trajanje te zanaglasnu dužinu i koliko je moguće napredovati u tim složenijim slojevima hrvatskih naglasaka. Također, treba istražiti pomaže li obilježavanje naglasaka pravilnome izgovoru mjesta, trajanja i tona. Osim u vještini produkcije, učenici bi se trebali uvježbavati i u percepciji naglasaka, obilježavanju naglasaka i pravilima o učestalim paradigmatiskim promjenama naglasaka. Alerić (2006) navodi kako bi se sa svrhom boljega savladavanja standarda, a time i naglasnoga standarda, više pozornosti trebalo posvetiti izradi tzv. normativnih uzoraka koji bi, uz opisana odstupanja od standardnojezične norme, bili vrlo korisni

u podučavanju standarda. Jedno od važnijih pitanja, koje ovaj rad ne obrađuje, a zasigurno bi ga trebalo uzeti u obzir pri sastavljanju kurikuluma za Hrvatski jezik za osnovnu školu, jest Koja je najprimjerenija dob za uspješno podučavanje naglasnih vještina?.

4. ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja pokazuju da su ispitanici obiju skupina prije podučavanja mjesta naglasaka imali približno jednak postotak točnosti izgovora mjesta naglasaka (eksperimentalna 42,4 %, a kontrolna 36,8 %). Nakon provedenih vježbi eksperimentalna je skupina poboljšala točnost mjesta naglasaka za 22,7 %, a rezultati su kontrolne skupine ostali približno jednaki onima na početku, tj. neznatno su lošiji (–3,2 %). Time je potvrđena hipoteza o uspješnosti podučavanja mjesta naglasaka. Broj riječi s pravilno naglašenim mjestom naglasaka kod eksperimentalne se skupine znatno povećao te nakon provedenih vježbi iznosi 65,1 %, što jest poboljšanje, ali je još uvijek daleko od potpuno uspješnoga učenja mjesta naglasaka.

Značajan doprinos ovoga istraživanja jest u tome što je proučavanje uspješnosti metoda podučavanja naglasaka prvi put obuhvatilo učenike osnovne škole pri čemu je zasebno testirana uspješnost podučavanja mjesta naglasaka u pojedinim vrstama riječi te kod prebacivanja naglasaka na prednaglasnicu. Rezultati pokazuju da se redovitim provođenjem posebno osmišljenih vježbi za stjecanje kompetencija o mjestu naglasaka može postići napredak u točnosti mjesta naglašavanja kod učenika osmoga razreda u svim kategorijama testnih riječi i govornih riječi.

Treba istaknuti da se produkcija mjesta naglasaka testirala na temelju čitanja naglasno neobilježenoga teksta, što znači da učenici produkcijom pokazuju spontano znanje i kompetenciju o mjestu naglasaka. Iako se naglasci uče i percepcijom naglašavanja riječi učitelja, ipak su kontinuirane vježbe proizvodnje imitacijom dobrog govornoga uzora ključne za učenje naglasaka. Kod interpretacije rezultata dobivenih u ovome istraživanju također treba imati na umu da se radi o učenju mjesta naglasaka u visokome varijetetu hrvatskoga standardnoga jezika koji učenicima uglavnom nije blizak te je stoga vjerojatno i otežano njegovo učenje. Ovo istraživanje, prije svega, pokazuje da učenici koji nemaju neka naglasna obilježja u svojim mjesnim govorima, uz trud i vježbu, kao i uz pomoć podučavatelja, tim obilježjima mogu ovladati.

REFERENCIJE

- Alerić, M.** (2006). Imanentna gramatika u ovladavanju standardnojezičnom morfoloijom. *Labor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, 2(2), 190–206.
- Anić, V.** (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
- Babić, S., Brozović, D., Moguš, M., Pavešić, S., Škarić, I. i Težak, S.** (1991). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU i Nakladni zavod Globus.
- Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V. i Znika, M.** (2005). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bašić, I. i Grković, D.** (2017). Naglašavanje posuđenica iz španjolskoga jezika u hrvatskim rječnicima. *Govor*, 34(1), 71–89.
- Birtić, M., Blagus Bartolec, G., Hudeček, L., Jojić, Lj., Kovačević, B., Lewis, K., Matas Ivanković, I., Mihaljević, M., Miloš, I., Ramadanović, E. i Vidović, D.** (2012). *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Školska knjiga.
- Dabo-Denegri, Lj.** (2007). *Hrvatsko-francuski jezični dodiri*. Zagreb: NZ Globus.
- Deanović, M. i Jernej, J.** (1994). *Hrvatsko-talijanski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Filipović, R.** (1986). *Teorija jezika u kontaktu*. Zagreb: Školska knjiga.
- Glušac, M.** (2016). Hrvatska prozodija u nastavi. *Croatica et Slavica Iadertina*, 12(2), 513–528.
- Gusak Bilić, I., Alerić, M. i Vlašić Duić, J.** (2018). Teaching word stress patterns in primary school. *Croatian Journal of Education*, 20(2), 209–235.
- Hraste, M.** (1964). O potrebi prenošenja akcenta na prijedlog. *Jezik*, 11(5), 141–143.
- Ivas, I.** (2003). Strana imena u hrvatskome standardnom izgovoru. *Suvremena lingvistika*, 55–56(1–2), 1–35.
- Jelaska, Z.** (2005). *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Kapović, M.** (2004). Jezični utjecaj velikih gradova. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 30(1), 97–105.
- Kapović, M.** (2006). Najnovije jezične promjene u zagrebačkom govoru. *Kolo*, 16(4), 55–69.
- Kapović, M.** (2007). Hrvatski standard – evolucija ili revolucija? Problem hrvatskoga pravopisa i pravogovora. *Jezikoslovlje*, 8(1), 61–76.
- Kapović, M.** (2010a). O tobožnjoj neutralizaciji kratkih naglasaka u hrvatskom. *Croatica et Slavica Iadertina*, 6(6), 47–54.

- Kapović, M.** (2010b). *Čiji je jezik?* Zagreb: Algoritam.
- Kekez, S.** (2009). Govor Janjevaca doseljenih u Zagreb migracijama devedesetih godina 20. stoljeća. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 15, 211–224.
- Klaić, B.** (1954). Iz bilježnice kazališnog lektora. *Jezik*, 3(1), 1–6.
- Klaić, B.** (1978). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod MH.
- Magner, T.** (1966). *A Zagreb Kajkavian Dialect*, (*The Pennsylvania State University studies*, no. 18). University Park: Pennsylvania State University.
- Martinović, B.** (2014). *Na putu do naglasne norme – oprimjereno imenicama*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada; Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Martinović, B.** (2017). Kodifikacija hrvatske naglasne norme (ili kako naši priručnici govore). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 43(1), 95–106.
- Martinović, B., Pletikos Olof, E. i Vlašić Duić, J.** (2019). Kiša, sunce, trava, rosa – o učenju i poučavanju naglasaka hrvatskoga jezika. U V. Požgaj Hadži, M. Ljubešić i J. Zihrel (ur.), *Ususret dijalogu – zbornik posvećen Mirajni Benjak* (str. 146–165). Novigrad – Cittanova: Muzej – Museo Lapidarium; Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli; Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Martinović, B., Pletikos Olof, E. i Vlašić Duić, J.** (2021). *Naglasak na naglasku*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Matešić, M.** (2013). Odras jezične uporabe u normativnim priručnicima hrvatskoga jezika. U B. Kryžan–Stanojević (ur.), *Javni jezik kao poligon jezičnih eksperimenata* (str. 39–51). Zagreb: Srednja Europa.
- Matešić, M.** (2018). *Pravogovor i pravopis. Izazovi suvremene hrvatske standardologije*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Mildner, V.** (1994). Perceptual acquisition of the long-short distinction in the falling accents of standard Croatian. *Language and Speech*, 37(2), 163–170.
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. (2011). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Republika Hrvatska. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Dostupno na http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf
- Pletikos, E.** (2008). *Akustički opis hrvatske prozodije riječi* (doktorski rad). Zagreb: Filozofski fakultet.
- Pletikos Olof, E., Vlašić Duić, J. i Martinović, B.** (2016). Metode mjerenja naglasnih kompetencija. U S. L. Udier i K. Cergol Kovačević (ur.), *Metodologija i primjena lingvističkih istraživanja. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku održanoga od 24. do 26. travnja 2015. godine u Zadru* (str. 293–307). Zagreb: Srednja Europa i HDPL.

-
- Samardžija, M. i Selak, A.** (2001). *Leksikon hrvatskoga jezika i književnosti*. Zagreb: Pergamena.
- Silić, J. i Pranjković, I.** (2007). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Smiljanić, R.** (2004). *Lexical, Pragmatic and Positional Effects on Prosody in Two Dialects of Croatian and Serbian: An Acoustic Study*. New York and London: Routledge.
- Škarić, I.** (1977). Pledoaje za govor organski i govor standardni. *Jezik*, 25(2), 33–42.
- Škarić, I.** (2007). Fonetika hrvatskoga književnoga jezika. U S. Babić, S. Težak, I. Škarić i D. Brozović (ur.), *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika* (str. 17–157). Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Škarić, I., Babić, Z., Škavić, Đ. i Varošanec-Škarić, G.** (1987). Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi. *Govor*, 4(2), 193–151.
- Škarić, I. i Lazić, N.** (2002). Vrijednosni sudovi o hrvatskim naglascima. *Govor*, 19(1), 5–34.
- Škavić, Đ. i Varošanec-Škarić, G.** (1999). Neke osobitosti hrvatskoga naglasnog sustava. *Govor*, 16(1), 25–31.
- Šojat, A.** (1998). Zagrebački gradski govor u prošlosti i sadašnjosti. U M. Kačić (ur.), *Zagrebački kaj. Govor grada i prigradskih naselja* (str. 3–87). Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Šonje, J.** (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" i Školska knjiga.
- Težak, S.** (1990). *Govorne vježbe u nastavi hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, S.** (1996). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Varošanec-Škarić, G.** (2003). Prenošenje silaznih naglasaka na proklitiku u općem prihvaćenom hrvatskom izgovoru. *Govor*, 20(1–2), 469–489.
- Vrban Zrinski, K. i Varošanec-Škarić, G.** (2004). Slušno prepoznavanje hrvatskih naglasaka. *Govor*, 21(2), 93–110.
- Vukušić, S., Zoričić, I. i Grasselli-Vukušić, M.** (2007). *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
-

PRILOG / APPENDIX

Prilog 1. / Appendix 1. Testni materijal: tekst koji su učenici čitali na početku i na kraju školske godine

Jakov je osamnaestogodišnjak. Stanuje u Zagrebu pokraj kazališta Komedija, no umjetnost ga nikad nije pretjerano zanimala. Klavir, sako, kavalirsko ponašanje ... ne, nije to za njega, on je više čovjek od akcije. Često ima problema s roditeljima zbog svoje naravi.

Kad je kod kuće, sve funkcionira po planu, no čim iziđe u grad, počne se ponašati kao čovjek bez pameti, kao zahrđali kotač. Sve ga privlači: prijatelji, kavane, natjecanja, druženja...

Ipak je svjestan da svakodnevno mora učiti jer mu je uskoro prijemni ispit za upis na Medicinski fakultet. Jako je uzbuđen. Pa, uskoro će postati student, ispisati sve potrebne formulare, popuniti svoj indeks. Hoće li moći sve to izdržati? Danas je pročitao popis literature za ispite na prvoj godini ... puno je to posla. Ipak je odlučio da se danas može još malo opustiti. Pa, vjerojatno on zna što je za njega najbolje. A, Ivani je danas rođendan, mora još kupiti buket crvenih ruža, napisati čestitku i obojiti je u crveno, odabrati fini meni i karte za večerašnji koncert...

Prilog 2. / Appendix 2. Vježbe za mjesto naglaska koje su se provodile s eksperimentalnom skupinom

Vježba 1. Naglasak u imenicama posuđenicama (trajanje vježbe 5 minuta)

Uputa učenicima: Pročitat ću nekoliko rečenica. Pažljivo slušajte kako ih izgovaram. Nakon svake rečenice stat ću, a vi za mnom triput zborno ponovite ono što ste čuli. Pokušajte izgovoriti podcrtanu riječ onako kako sam je ja izgovorila. Naglašeni slog bit će istaknut.

Poslije zbornoga ponavljanja čitat ću ispočetka rečenicu po rečenicu pa ću prozivati jednoga po jednoga učenika da ponovi za mnom. Zadanu rečenicu ponoviti ćete samo jednom.

To je tragedija.

To je komedija.

To je balet.

To je klavir.

To je pano.

To je sako.
 To je dirigent.
 To je fakultet.
 To je student.
 To je paket.
 To je buket.
 To je korzet.
 To je koncert.

Vježba 2. Naglasak u imenicama posuđenicama (trajanje vježbe 7 minuta)

Uputa učenicima: Radit ćemo rečenice s prošloga sata, no s drugačijim zadatkom. Pažljivo slušajte. Ja ću čitati po dvije iste rečenice, najprije će podcrtana riječ imati točno mjesto naglasaka, a potom netočno. Naglašeni slog bit će podebljan. Nakon svakog para rečenica stat ću, a vi ćete zborno ponoviti za mnom triput.

Poslije zbornoga ponavljanja čitat ću ispočetka par po par rečenica pa ću prozivati jednoga po jednoga učenika da ponovi za mnom. Zadane parove ponavljat ćete samo jednom pazeći da ponovite onako kako sam ja izgovorila rečenice.

OVAKO DA	OVAKO NE
To je <u>tragedija</u> .	To je <u>tragedija</u> .
To je <u>komedija</u> .	To je <u>komedija</u> .
To je <u>balet</u> .	To je <u>balet</u> .
To je <u>klavir</u> .	To je <u>klavir</u> .
To je <u>pano</u> .	To je <u>pano</u> .
To je <u>sako</u> .	To je <u>sako</u> .
To je <u>dirigent</u> .	To je <u>dirigent</u> .
To je <u>fakultet</u> .	To je <u>fakultet</u> .
To je <u>student</u> .	To je <u>student</u> .
To je <u>paket</u> .	To je <u>paket</u> .
To je <u>buket</u> .	To je <u>buket</u> .
To je <u>korzet</u> .	To je <u>korzet</u> .
To je <u>koncert</u> .	To je <u>koncert</u> .

Vježba 3. Naglasak u pridjevima – određeni : neodređeni oblik (trajanje vježbe 3 minute)

Uputa učenicima: Sad ćemo vježbati mjesto naglasaka u neodređenim i određenim oblicima pridjeva. Prvo ću čitati rečenicu s neodređenim oblikom pridjeva koji se nalazi u imenskome predikatu, a potom s određenim oblikom koji se nalazi ispred imenice u službi atributa. Stat ću nakon svake dvije rečenice. Pažljivo me slušajte, a potom triput zbornoponovite pazeći da ponovite za mnom točno onako kako ste čuli. Naglašeni je slog istaknut.

NEODREĐENI
OBLIK PRIDJEVA

To je zeleno.

To je crveno.

To je pošteno.

To je golemo.

To je visoko.

To je maleno.

ODREĐENI
OBLIK PRIDJEVA

Zeleno je jaje moje.

Crveno je jaje moje.

Pošteno dijete crta.

Golemo je stablo tu.

Visoko se drvo njiše.

Maleno pače gače.

Vježba 4. Naglasak u glagolima (trajanje vježbe 5 minuta)

Uputa učenicima: Prvo ću pročitati rečenicu po rečenicu i pljesnuti na mjestu na kojemu je riječ naglašena. Nakon svake rečenice vi je zbornoponovite za mnom triput. Dok ponavljate, pljesnite na mjestu na kojem je podcrtana riječ naglašena. Naglašeni je slog istaknut. Kad dođemo do kraja, prozivat ću jednoga po jednoga učenika da učini to isto nakon mog čitanja.

On parafrazira.

On funkcionira.

On poviče/unide.

On iziđe.

Ona zavlači.

Ona privlači.

On će popustiti/pridržati.

On će izdržati.

On je naučio.

On je pročitao. Može: On je pročitao. / On je pročitao.

To ću navježbati.

To ću popuniti.

To ću preskočiti.

To ću odabrati.

Vježba 5. Naglasak u imenicama (trajanje vježbe 10 minuta)

Uputa učenicima: Na nastavnim listićima nalaze se rečenice za vježbu mjesta naglasaka u imenicama. Vježba se radi u paru. Jedan učenik čita rečenicu s točno naglašenom podcrtanom riječi. Naglašeni slog u podcrtanoj riječi istaknut je. Drugi učenik sluša. Ako učenik koji sluša primijeti netočan naglasak, ispravlja učenika koji čita rečenice. Nakon što pročitate sve rečenice, zamijenite uloge. Ako imate nedoumice o mjestu naglasaka, dignite ruku i ja ću doći do vas.

To je kolač.

To je pekač.

To je kotač.

On je vozač.

Daj mi prostirku.

Volim krstitke.

Daj mi čestitku.

To su nalaženja.

To su ulaženja.

To su natjecanja.

Vježba 6. Naglasak u pridjevima (trajanje vježbe 7 minuta)

Uputa učenicima: Na nastavnim listićima nalaze se rečenice za vježbu mjesta naglasaka u pridjevima. Rade se u paru. Jedan učenik čita rečenicu pokušavajući točno naglasiti podcrtanu riječ i pljesne u trenutku kad izgovara slog koji je naglašen. Naglašeni slog u podcrtanoj riječi istaknut je. Drugi učenik pažljivo sluša. Ako primijeti netočan naglasak, ispravi učenika koji čita rečenice. Nakon što pročitate sve rečenice, zamijenite uloge. Ako imate nedoumice o mjestu naglasaka, dignite ruku i ja ću doći do vas.

On je prehladen.

On je uzbuđen.

To je pionirsko djelo.

To je kavalirsko djelo.

To je popijeni sok.

To je zahrdali sat.

To je pojedeni kruh.

To je večerašnji kruh.

To je zaigrano.

To je pretjerano.

Vježba 7. Prebacivanje naglaska na prednaglasnicu (trajanje vježbe 7 minuta)

Uputa učenicima: Sad ćemo uz pokret vježbati mjesto naglaska u govornim riječima koje se sastoje od dviju riječi. Jedna je prijedlog, a druga imenica ili zamjenica. Naučili smo da se naglasak može prebaciti na prednaglasnicu ako je početni slog naglašen silaznim naglaskom. Čitat ću prvo rečenicu u lijevome stupcu. Lijevi učenici bit će prijedlog, a desni imenica/zamjenica. Ponovite rečenicu za mnom zbornu triput tako da za vrijeme izgovaranja prijedloga poskoče lijevi učenici, a za vrijeme izgovaranja imenice/zamjenice poskoče desni učenici.

Poslije toga čitam rečenicu u desnome stupcu. Ponovite rečenicu za mnom zbornu triput. No, sad poskakuju samo učenici koji glume prijedlog.

NAGLASAK NIJE PREBAČEN

Idem u hlad.

Idem u grad.

To je za tebe.

To je za mene.

On je kod babe.

On je kod kuće.

To je bez radosti.

To je bez pameti.

NAGLASAK JE PREBAČEN

Idem u hlad.

Idem u grad.

To je za tebe.

To je za mene.

On je kod babe.

On je kod kuće.

To je bez radosti.

To je bez pameti.

Vježba 8. Naglasak u pridjevima (trajanje vježbe 5 minuta)

Uputa učenicima: Na nastavnim karticama nalaze se rečenice za vježbu mjesta naglaska u pridjevima. Radite u paru. Svaki učenik dobit će 5 kartica. Na svakoj kartici jedna je rečenica. U svakoj je rečenici jedna riječ podcrtana. Pročitaj rečenicu u sebi. Zaokruži slog za koji smatraš da je naglašen u podcrtanoj riječi. Kad završite, provjerite

kartice jedan/jedna drugomu/drugoj. Na kraju donesite kartice meni na završnu provjeru.

On je prehladen.

On je uzbuđen.

To je pionirsko djelo.

To je kavalirsko djelo.

To je popijeni sok.

To je zahrđali sat.

To je pojedeni kruh.

To je večerašnji kruh.

To je zaigrano.

To je pretjerano.

Vježba 9. Naglasak u glagolima (trajanje vježbe 5 minuta)

Uputa učenicima: Čitat ćemo rečenice u kojima je po jedna riječ podcrtana. Prozivati ću po redu. Jedan učenik/učenica čita, a ostali slušaju. Ako učenik/učenica koji/koja čita nije dobro naglasio/naglasila podcrtanu riječ, dignite ruku i pokušajte ispraviti pogrešku.

On parafrazira.

On funkcionira.

On poviče/unide.

On izide.

Ona zavlači.

Ona privlači.

On će popustiti/pridržati.

On će izdržati.

On je naučio.

On je pročitao. Može: On je pročitao. / On je pročitao.

To ću navježbati.

To ću popuniti.

To ću preskočiti.

To ću odabrati.

Vježba 10. Naglasak u posuđenicama (trajanje vježbe 5 minuta)

Uputa učenicima: Čitat ćemo parove rečenica u kojima je po jedna riječ podcrtana. U lijevome stupcu nalaze se rečenice koje treba čitati tako da točno naglasite podcrtanu riječ, a u desnomo stupcu rečenice za koje trebate reći kako nije dobro naglasiti podcrtanu riječ. Poslušajte moj primjer: "To je tragedija. Ovako ne: To je tragedija." Prozivati ću po redu. Jedan učenik/učenica čita, a ostali slušaju. Ako učenik/učenica koji/koja čita nije dobro naglasio/naglasila podcrtanu riječ, dignite ruku i pokušajte ispraviti pogrešku.

OVAKO DA

To je tragedija.

To je komedija.

To je balet.

To je klavir.

To je pano.

To je sako.

To je dirigent.

To je fakultet.

To je student.

To je paket.

To je buket.

To je korzet.

To je koncert.

OVAKO NE

To je tragedija.

To je komedija.

To je balet.

To je klavir.

To je pano.

To je sako.

To je dirigent.

To je fakultet.

To je student.

To je paket.

To je buket.

To je korzet.

To je koncert.

Maja Colnago*maja.colnago@skole.hr*Primary School Ante Starčević, Zagreb
Croatia**Elenmari Pletikos Olof***epletikos@ffzg.hr*Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb
Croatia

Success rate at learning standard Croatian accentuation by the 8th grade primary school students

Summary

The accentual norm is the most difficult part of Croatian standard language. The main reason is the difference in accents among Croatian dialects, some dialects have pitch-accent system while other have stress-accent system. Furthermore, the stratification of standard Croatian includes high and neutral language variety with both grammatical and lexical differences. The aim of this paper is to explore the success rate of learning standard accentuation by the eighth-grade primary school students from Zagreb. Accentuation in Zagreb vernacular belongs to the stress-accent system and differs a lot from the accentuation in the high variety of the Croatian standard, which belongs to the pitch-accent system. The students belonged to two groups: the experimental group (N=53) with students who were additionally trained standard Croatian accent system during the entire school year and the control group (N=29) who did not receive any additional training except for the two hours that are part of the curriculum. Reading samples of an accentually unmarked text were collected both at the beginning and at the end of the school year. Auditory assessment by the authors was used to mark the accents produced by the students. Stressed syllable in the target words was assessed and marked. The results show that the experimental group improved their accentuation accuracy by 23% (the initial result was 42%, and the final result was 65%). Accent accuracy decreased by 3% in the control group (the initial result was 37% and the final result was 34% of correctly stressed words). The results follow the findings from the previous studies on the effects of training standard accentuation,

i.e. of the progress that can be achieved through teaching and accentuation exercises during a single school year. However, the results also show the limitations of one-year teaching; showing that Zagreb students who were taught the standard accent system did not succeed completely in producing target word with high variety accents in Croatian standard.

Keywords: accentuation, accent, Croatian, Zagreb vernacular, accent teaching